

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th June, 2025

STATISTIKA NAZARIYASI VA AMALIYOTI RIVOJINING JAHON TAJRIBASI VA UNI O'ZBEKISTONDA TADBIQ QILISH IMKONIYATLARI

Boxodirxo'jayev Samandarbek Xanjarbek o'g'li
Andijon shahar soliq inspeksiyasi bosh inspektori.

Annotatsiya

Mazkur maqolada statistika nazariyasi va amaliyotining jahon amaliyotidagi jihatlari, uning mamlakatimizdagi ko'rinishi, statistik ko'rsatkichlarning yuritilishi masalalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: statistika, hisobot, natija, raqamlashtirish, metod.

Аннотация

В данной статье рассматриваются аспекты теории и практики статистики в мировой практике, ее появление в нашей стране, а также вопросы внедрения статистических показателей.

Ключевые слова: статистика, отчетность, результаты, оцифровка, метод.

Abstract

This article examines the aspects of the theory and practice of statistics in world practice, its appearance in our country, and the issues of the implementation of statistical indicators.

Keywords: statistics, reporting, results, digitization, method.

KIRISH

"Statistika" atamasi 18-asrning ikkinchi yarmida paydo bo'lgan. davlatlarning bilimlari bilan bog'liq holda, ular aytishni afzal ko'rganliklari kabi, ularning xususiyatlari, diqqatga sazovor joylarining tavsifi. Germaniya universitetlarida statistikani o'qitishning boshlanishi xuddi shu davrga to'g'ri keladi. Insoniyat tarixi shuni ko'rsatdiki, statistik ma'lumotlarsiz davlatni boshqarish, alohida tarmoqlar va

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th June, 2025

iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish va ular orasidagi maqbul nisbatlarni ta'minlash mumkin emas. Mamlakat aholisi, korxonalar, banklar, fermer xo'jaliklari va boshqalar to'g'risida ko'plab ma'lumotlarni to'plash va umumlashtirish zarurati, maxsus statistika xizmatlari - davlat statistikasi institutlarining paydo bo'lishiga olib keldi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Statistik usullar asosiy ko'rsatkichlar dinamikasini va ular o'rtasidagi aloqalarni bashorat qilish asosida kompaniyani rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqishga imkon beradi. Mahsulot sifatini nazorat qilish va tahlil qilishning statistik usullari kompaniyaning muvaffaqiyatli ishlashi uchun muhimdir. Makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning dinamikasi umuman iqtisodiyotni rivojlantirishning uzoq muddatli rejalarini ishlab chiqish, ijtimoiy ishlab chiqarish samaradorligini o'lchash va boshqalar uchun asos yaratadi.

Statistikani qo'llash sohalarining xilma-xilligiga qaramay, har doim va hamma joyda qo'llanilishi kerak bo'lgan statistik ishlarning umumiy usullari mavjud. Statistik ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash va tahlil qilish bo'yicha bunday qoidalar bilan "Statistikaning umumiy nazariyasi" kursi kiritiladi. Statistist raqamli va raqamsiz ma'lumotlar bilan, katta va kichik namunalar bilan, hisob-kitoblar, jadvallar va grafikalar bilan ishlaydi. Shaxsiy kompyuterlarda statistik ma'lumotlarni qayta ishlash uchun ko'plab mahalliy va xorijiy dasturiy ta'minot to'plamlari mavjud.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Ilk bor statistikaning vujudga kelishi amaliy ehtiyojlar bilan uzviy bog'liq bo'lgan. qadim zamonlardayoq qurolli kuchlarga layoqatli kishilar sonini bilish, soliqqa tortish ob'ektlarini belgilash zarurati tug'ilgan, natijada aholi soni, uning yoshi va jinsi jihatdan tuzilishi haqidagi ma'lumotlarga ehtiyojlar paydo bo'ldi. Bu esa davlatni aholi soni va tarkibida bo'layotgan o'zgarishlar ustidan kuzatishlar olib borishga undagan. Fuqarolik munosabatlari rivojlanib borgan sari ular bilan bevosita bog'liq bo'lgan voqealarni qayd qilishga zaruriyat ortib borgan. Shuning uchun tug'ilish, o'lish, nikohga olish, ajralish kabi hodisalarni yozib borish tartibi o'rnatilgan, keyinchalik esa odamlarning bir joydan ikkinchisiga ko'chib yurishi

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th June, 2025

bilan bog'liq bo'lgan migratsiyasi (harakati)ni qayd qilish tartibi belgilangan. qishloq xo'jaligi savdo- sotiq, xunarmandchilik, sanoat va boshqa sohalar hamda iqtisodiy aloqalarning taraqqiy etishi xo'jalikka oid hodisa va amallar ustidan muntazam ravishda kuzatish olib borishni taqazo etgan. Natijada baholar va savdo-sotiq statistikasi, mahsulotlarni ishlab chiqarish va taqsimoti statistikasi va boshqa iqtisodiy statistika tarmoqlari vujudga kelgan va rivoj topgan.

Bu fanning ko'zga ko'rinarli namoyondasi nemis G. Axenval (1719-1772yy) birinchi bo'lib statistika so'zini ot sifatida qo'lladi va ilmiy odatga kiritdi.

Uning fikricha, statistika bu davlat uchun alohida ahamiyat kasb etadigan masalalar sharhi, tasviridir. Ammo hozirgi kunda statistika atamasini bunday mazmunda talqin etish ko'p jihatlarini yo'qotdi. Kundalik turmushimizda mamlakat iqtisodiyoti va aholisi haqidagi ma'lumotlar to'plami statistika deb yuritilsa ham, ammo u o'tgan asrlardagi "davlatshunoslik" dan tubdan farq qiladi.

Hozirgi zamonda, ilm-fan gurkirab rivojlanayotgan sharoitda statistikaxborotlarga yoppasiga qiziqish ortib bormoqda. Gazeta va jurnallar, boshqa axborot vositalari zamondoshlarimizni son - sanoqsiz statistik ma'lumotlar oqimi bilan yog'dirib tashlamoqda. So'z avvalombor iqtisodiy va ijtimoiy statistika ma'lumotlari, yalpi ichki mahsulot va milliy daromad hajmi, iqtisodiyot tarmoqlarida bandlar va ishsizlar soni, tijoriy korxonalar va tashkilotlar soni hamdaularning xo'jalik faoliyati ko'rsatkichlari, banklardan olingan kreditlar hajmi va foiz darajasi, aholi yashash qiymati indekslari, tashqi savdo ko'rsatkichlari, davlat va korxonalarning moliyaviy holati haqidagi ma'lumotlar, iste'mol baholarining o'zgarishi va inflyatsiya darajasi, aholi soni va uning jinsi-yoshi, yashash va tug'ilgan joyi, kasbi va faoliyat turi, yashash manbai va boshqa belgilari asosida taqsimotlari haqidagi ma'lumotlar, tug'ilish, o'lish, nikoxdan o'tish va ajralish statistikasi, ijtimoiy sug'urtalash, maorif, jinoyatchilik, diniy e'tiqod, dam olish va sayohat statistikasi, kishining jamiyatdagi mavqeini ta'riflovchi ko'rsatkichlar - oila garajidagi mashinalar soni, turli klublar, xayr-exson muassasalari hamda professional tashkilotlari a'zolari soni va bilim-saviya darajasi, o'rtacha oila daromadi, oilalarning o'rtacha daromadi bo'yicha tabaqalanishi, kambag'allik hamda qashshoqlik statistikasi va xokazolar ustida bormoqda.

Shunday qilib, statistika atamasi ko'p qirrali tushuncha bo'lib, hozirgi kundau

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

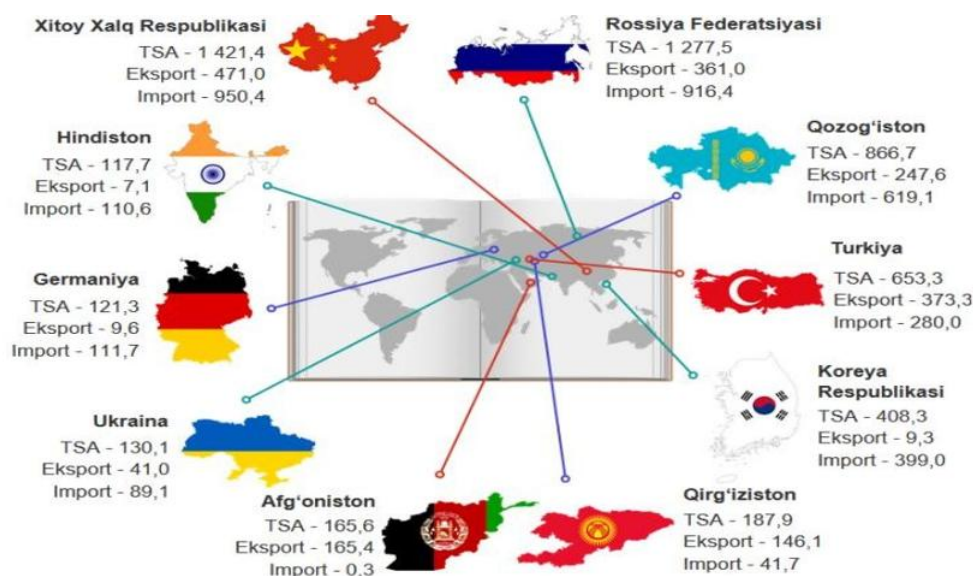
7th June, 2025

quyidagi mazmunlarda ishlatiladi:

- statistika deganda turmushimizning turli tomonlari - iqtisodiy, madaniy, siyosiy, ma'naviy, sotsial-psixologik, ijtimoiy-demografik va hokazo hodisalar hamda atrof-muhit holati haqidagi ma'lumotlar majmuasi tushuniladi. Bunday mazmunda bu so'z ko'proq davriy matbuot sahifalarida va axborot vositalarida ishlatiladi;
- ma'lumotlarni to'plash va qayta ishlash jarayoni ham statistika deb yuritiladi;
- yirik korxona va idoralarda xo'jalik faoliyat haqidagi ko'rsatkichlarni hisoblash va hisobotlar tuzish bilan shug'ullanadigan bo'lim nomi ham statistika deb yuritiladi;
- statistika deb maxsus ilm-fan yo'nalishi ham ataladi;

statistika deganda turli ilmiy-texnika sohalarida gipotezalar yasash.

Mamlakatimizda statistik tadqiqot va hisobotlar yo'lga qo'yilgani diqqatga sazovor. 2023-yilning yanvar-mart oylari yakuni bilan respublikaning tashqi savdo aylanmasi (matnda TSA) 7 105,1 mln. AQSh dollarini tashkil etib, 2022- yilga nisbatan 930,0 mln. AQSh dollariga yoki 11,6 % ga kamaydi. TSAda eksport hajmi 2 398,1 mln. AQSh dollariga (26,5 % ga kamaydi) va import hajmi 4 707,0 mln. AQSh dollariga (1,3 % ga kamaydi) yetdi. Hisobot davrida – 2 308,9 mln. AQSh dollari qiymatida passiv tashqi savdo balansi qayd etildi.

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th June, 2025

Tashqi iqtisodiy faoliyat bo'yicha 20 ta yirik hamkordavlatlar orasidan oltita davlatda faol tashqi savdo balansi kuzatilgan, xususan, Afg'oniston (165,1 mln. AQSh dollari), Qirg'iz Respublikasi (104,4 mln. AQSh dollari), Turkiya (93,4 mln. AQSh dollari), Tojikiston, (75,8 mln. AQSh dollari), Kanada (41,0 mln. AQSh dollari), va Eron (15,8 mln. AQSh dollari) shular jumlasidandir. Qolgan 14 ta davlatlar bilan passiv tashqi savdo balansi saqlanib qolmoqda.

XULOSA VA MUNOZARA

O'zbekiston jahonning 151 ta mamlakatlari bilan savdo aloqalarini amalga oshirib kelmoqda. TSAning nisbatan salmoqli hissasi Xitoy Xalq Respublikasida (20,0 %), Rossiya Federatsiyasida (18,0 %), Qozog'istonda (12,2 %), Turkiyada (9,2 %), Koreya Respublikasida (5,7 %), Qirg'iz Respublikasi (2,6 %) va Afg'onistonda (2,3 %) qayd etilgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. N.M. Soatov Statistika. Darslik. – T.: Abu Ali ibn Sino, 2013. – 743 bet.
2. Teoriya statistiki. V.K. Fedotova CHitGU -2013-106 bet
3. Xodiyev B.YU., Bekmurodov A.SH. va boshqalar. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning «Jaxon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari» nomli asarini o'rganish bo'yicha o'quv qo'llanma. T. «Iqtisodiyot». 2019 y.
4. www.stat.uz.- O'zbekiston Respublikasi statistika qo'mitasi ma'lumotlari
5. www.pravo.uz. Uzbekistan respublikasi qonunchilik bazasi.
6. www.ziynet.uz – O'zbekiston OO'MTV qoshidagi elektron kutubxona.
7. www.lex.uz -Qonunlar va me'yoriy xujjatlar milliy bazasi